

T Ü R K S A N A Y İ C İ L E R İ V E İ Ş A D A M L A R I D E R N E Ğ İ

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ

5. BAKANLAR KONFERANSI

Cancun, MEKSİKA

10-14 Eylül 2003:

KÜRESEL KALKINMAYA DOĞRU

Eylül 2003

(Yayın No. TÜSİAD-T/2003/9/360)

Meşrutiyet Caddesi, No.74 80050 Tepebaşı/İstanbul
Telefon: (0212) 249 07 23 • Telefax: (0212) 249 13 50

© 2003, TÜSİAD

Tüm hakları saklıdır. Bu eserin tamamı ya da bir bölümü, 4110 sayılı Yasa ile değişik 5846 sayılı FSEK. uyarınca, kullanılmazdan önce hak sahibinden 52. Maddeye uygun yazılı izin alınmadıkça, hiçbir şekil ve yöntemle işlenmek, çoğaltılmak, çoğaltılmış nüshaları yayılmak, satılmak, kiralanmak, ödünç verilmek, temsil edilmek, sunulmak, telli/telsiz ya da başka teknik, sayısal ve/veya elektronik yöntemlerle iletilmek suretiyle kullanılamaz.

ISBN : 975-8458-61-2

Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş.

ÖNSÖZ

TÜSİAD, özel sektörü temsil eden sanayici ve işadamları tarafından 1971 yılında, Anayasamızın ve Dernekler Kanunu'nun ilgili hükümlerine uygun olarak kurulmuş, kamu yararına çalışan bir dernek olup gönüllü bir sivil toplum örgütüdür.

TÜSİAD, demokrasi ve insan hakları evrensel ilkelerine bağlı, girişim, inanç ve düşünce özgürlüklerine saygılı, yalnızca asli görevlerine odaklanmış etkin bir devletin varolduğu Türkiye'de, Atatürk'ün çağdaş uygarlık hedefine ve ilkelerine sadık toplumsal yapının gelişmesine ve demokratik sivil toplum ve laik hukuk devleti anlayışının yerleşmesine yardımcı olur. TÜSİAD, piyasa ekonomisinin hukuksal ve kurumsal altyapısının yerleşmesine ve iş dünyasının evrensel iş ahlakı ilkelerine uygun bir biçimde faaliyette bulunmasına çalışır. TÜSİAD, uluslararası entegrasyon hedefi doğrultusunda Türk sanayi ve hizmet kesiminin rekabet gücünün artırılarak, uluslararası ekonomik sistemde belirgin ve kalıcı bir yer edinmesi gerektiğine inanır ve bu yönde çalışır. TÜSİAD, Türkiye'de liberal ekonomi kurallarının yerleşmesinin yanısıra, ülkenin insan ve doğal kaynaklarının teknolojik yeniliklerle desteklenerek en etkin biçimde kullanımını; verimlilik ve kalite yükselişini sürekli kılacak ortamın yaratılması yoluyla rekabet gücünün artırılmasını hedef alan politikaları destekler.

TÜSİAD, misyonu doğrultusunda ve faaliyetleri çerçevesinde, ülke gündeminde bulunan konularla ilgili görüşlerini bilimsel çalışmalarla destekleyerek kamuoyuna duyurur ve bu görüşlerden hareketle kamuoyunda tartışma platformlarının oluşmasını sağlar.

Bu rapor, TÜSİAD'ın Dünya Ticaret Örgütü Cenevre İkinci Bakanlar Konferansı itibariyle başlattığı müzakere süreci takibinin ve yürüttüğü çalışmalarının Beşinci Bakanlar Konferansına yönelik geliştirilmiş şeklidir. DTÖ Alt Çalışma Grubu üyeleri tarafından hazırlanan "Dünya Ticaret Örgütü 5. Bakanlar Konferansı Cancun, Meksika, 10-14 Eylül 2003: Küresel Kalkınmaya Doğru" başlıklı bu rapor, Meksika Cancun'da gerçekleştirilecek Beşinci Bakanlar Konferansı'nda Türk iş dünyasının perspektifini sunmayı amaçlamaktadır.

Eylül 2003

İÇİNDEKİLER

I. SUNUŞ	7
II. MÜZAKERE KONULARI	13
A. TARIM	15
B. PAZARA GİRİŞ	17
C. HİZMETLER	19
D. TRIPs	25
E. ÇEVRE	28
F. YATIRIMLAR	32
G. REKABET	34
H. KAMU ALIMLARI	38
I. TİCARETİN KOLAYLAŞTIRILMASI.....	39

B Ö L Ü M

SUNUŞ

SUNUŞ

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Uruguay Turu Ticaret Müzakereleri (1986-1994) sonucunda 1 Ocak 1995 tarihinde oluşturulmuştur. Ancak örgütün geçmişi 1948 yılında Havana Turu'nda kurulan GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması)'a dayanmaktadır. GATT'ın kuruluşundaki öncelikli amaç "gümrük vergilerinin azaltılması"dır. DTÖ'nün oluşumu ile birlikte bu amaç, "ticaret alanında uluslararası kural ve disiplinlerin daha da iyileştirilmesi ve güçlendirilmesi" şeklinde genişletilmiştir. Türkiye, 26 Mart 1995 tarihi itibarıyla DTÖ'nün kurucu üyeleri arasında yer almıştır.

DTÖ, serbest piyasa ekonomisi ile, küreselleşmenin teknolojik değişim ve yeni pazarlara liberal, güvenli ve adil rekabet koşullarında öngörülebilir erişimin sağlanması hedefi yönünde çalışmaktadır. Gelecek için ümit vadeden bu sistem, gelişmiş ülkelerin yanı sıra gelişmekte olan ülkeler ve en az gelişmiş ülkeleri de kapsamaktadır. Özellikle az gelişmiş ülkelerin serbest piyasa düzeninin beraberinde getirdiği rekabet ortamında yarışa baştan dezavantajlı bir konumda başladığı ve aradaki bu farkın gittikçe arttığı dikkate alındığında DTÖ çerçevesinde oluşturulmaya çalışılan sistemin etkin bir şekilde işlerliğinin sağlanmasının önemi daha iyi anlaşılabacaktır.

Bugün gelişmiş ve gelişmekte olan ulusların çoğu için düşük yaşam şartları, dünya çapında artan işsizlik, ölümcül bulaşıcı hastalıklar, kitlesel çevre tahribatı ve doğal kaynak kıtlığı, giderek artan siyasi kaos halen yaşanan bir gerçekliktir. Devletlerin bunlara karşı aldığı önlemlerin ise - her ülkenin vatandaşını korumak için geliştirdiği güvenceler, her ulusun ekonomisini, yurttaşlarının sağlık ve güvenliğini, topraklarının ve kaynaklarının sürdürülebilir bir biçimde kullanımını destekleyen yasalar – uluslararası ticaretin kolaylaştırılması sürecini yavaşlatmamasına özen gösterilmelidir. Hızlı teknolojik gelişmeler, beraberinde yeniliklere hızlı bir şekilde ayak uydurma gereksinimini ortaya çıkarmaktadır. Bu durum ise finansal alanda sermaye maliyetlerinin daha da artması anlamına gelmekte, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeleri olumsuz etkilemektedir.

Yukarıda belirtilen gerçeklerin yanı sıra gözardı edilmemesi gereken bir başka unsur ise, Dünya Ticaret Örgütü'nün de kendini mevcut veya olası tehditlere, sorunlara karşı yenileyen dinamik bir yapı içinde olduğudur. Öncelikle, 2001 yılı Kasım ayında yapılan Doha Bakanlar Konferansı, özellikle 1999'da Seattle'da yaşanan

başarısızlıktan sonra, DTÖ ve çok taraflı ticaret sisteminin geleceği bakımından bir dönüm noktası olmuş, kabul edilen çalışma programı ile Doha Kalkınma Turu (Doha Development Agenda) olarak adlandırılan yeni bir çok taraflı müzakere sürecine girilmiştir. Adından da anlaşılacağı üzere, Doha Deklarasyonu, hemen her konu başlığı altında "kalkınma" boyutunu ön plana çıkarmaktadır. Bu müzakere turu ile, Uruguay Turu'ndan farklı olarak, gelişmekte olan ülkelerin kendi öncelik ve yaklaşımlarını etkin bir biçimde savunma gayreti içinde oldukları ve sürece aktif olarak katıldıkları görülmektedir. Bugün, dünya ticaretinin yönetimi, serbestleşmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi, küresel çevre tehditlerine karşı çalışmaların üye ülkelerce eşgüdümlü olarak yürütülmesi gibi hayati konular bu kurum altında ele alınmaktadır. Bu süreçte, geçmiş hatalardan ders alınarak, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere yönelik olarak daha dikkatli hareket edilmekte, özellikle bu ülkelerin uluslararası sisteme entegre olması yönünde çalışmalar yoğunlaşmaktadır (DTÖ içinde gelişmekte olan ülkeler için kapasite artırımı, tarife indirimlerinde daha uzun vadelere bölünmüş takvim uygulamaları gibi kolaylıklar sağlanması). DTÖ aynı zamanda, dünyadaki mevcut zenginliklerin yatırım yoluyla gelişmiş ülkelere doğru yeniden dağılımı konusunda önemli bir rol oynamakta ve DTÖ'nün bölgesel yatırım hedefleri, toplumlar arasındaki çıkar çatışmalarının çözümünde de büyük katkı sağlamaktadır.

Bununla beraber, DTÖ gibi farklı çıkar gruplarında yer alan 145 ülkenin taraf olduğu bir müzakere platformunda uzlaşma sağlanması uzun ve zorlu bir süreci gerektirmektedir. Fakat, müzakere konularının bir paket halinde masaya konması ülkelere esneklik kazandırmakta, değişik konulardaki muhtemel kayıp ve kazançları dengeleme fırsatı vermekte, sonuç itibarıyla uzlaşmayı kolaylaştırmaktadır. 10-14 Eylül 2003 tarihlerinde Cancun'da gerçekleştirilecek 5. Bakanlar Konferansında ise, Singapur konuları olarak bilinen ticaret ve yatırım, ticaret ve rekabet, ticaretin kolaylaştırılması ve kamu alımlarında şeffaflık, üyelerin "açık konsensus"uyla müzakereye açılması hedeflenmektedir. Belirlenen hedefler büyük ve önemlidir ancak bu adımların anlam teşkil etmesi için programa sadık kalınmalıdır. Bu bağlamda, öncelikle tarım ve sanayi ürünlerinde pazara giriş gibi öncelikli alanlarda görülen takvimdeki gecikmenin önüne geçilmesi yönünde çalışmaların yoğunlaştırılması gerekmektedir.

DTÖ'nün işleyişinde ülkeler arası güven önemli bir rol oynamaktadır. Bunun sağlandığı bir ortamda dış etkenlerin olumsuz etkisi hafifleyecektir. Keza, dış eko-

nomik gelişmeler değerlendirildiğinde, dünya ekonomisindeki büyümenin henüz zayıf olmasına karşın, 2003 yılı sonuna doğru yeniden hızlanacağı beklentisi, bu sürecin daha kolay bir şekilde aşılabileceğinin habercisi olarak görülmektedir. Enerji arzının artması ve fiyatlarının düşmesi, dezenflasyonist bir ortamda büyüme fırsatını ortaya çıkarmıştır. Son dönemde yaşanan gelişmeler (Irak savaşının beklenenden daha hızlı ve daha yumuşak sona ermesi), temel risklerin ortadan kalkması ve küresel belirsizliklerin azalması sonucunda tüketici güveninin ve iş dünyasının beklentileri düzelmiştir. Mevcut dönemde, küresel toparlanmaya engel teşkil eden dengesizliklerin (ABD'deki düşük tüketim harcamaları, Asya'nın ihracat kaybı vs.) düzelmeye başladığına ilişkin olumlu sinyaller bulunmaktadır. Bu gelişmelerin ışığında, ABD, Japonya, Euro bölgesi ve gelişmekte olan ülkelerin 2003 yılı reel büyümelerinin sırasıyla %2.5, %1.0, %0.7 ve %5 olması beklenmektedir.

Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), bu süreci başından beri desteklemiştir. TÜSİAD, DTÖ nezdinde akredite edilmiş ilk ve tek Türk sivil toplum örgütüdür. TÜSİAD'ın DTÖ çalışmaları Cenevre'deki 2. Bakanlar Konferansı ile başlamış, 3. Bakanlar Konferansı'na yönelik olarak DTÖ Çalışma Grubu tarafından hazırlanan görüş dokümanı ile sürmüştür. Bugün farklı üyeleriyle TÜSİAD DTÖ Alt Çalışma Grubu, DTÖ çalışmalarını takip etmekte olup, Eylül 2003 tarihinde Meksika-Cancun'da yapılacak olan DTÖ 5. Bakanlar Konferansı'na yönelik TÜSİAD'ın genel yaklaşımını içeren bu dokümanı hazırlamıştır.

5. Bakanlar Konferansının ve müzakerelerin önümüzdeki dönemde Türk sanayi ve iş kesiminin uluslararası rekabet gücünü artırıcı şekilde sonuçlanarak, ülkemizin artan şekilde uluslararası ticaretten pay almasını ümit eder, müzakerelere katılacak heyetlerimize başarılar dilerim.

Saygılarımla,

TUNCAY ÖZİLHAN

Yönetim Kurulu Başkanı

B Ö L Ü M

MÜZAKERE KONULARI

II. MÜZAKERE KONULARI

A. Tarım

İleri Tarım Müzakerelerinden azami ölçüde ülkemiz lehine kararların çıkması Türkiye'nin bu müzakerelerdeki konumunun iyi vurgulanmasına bağlıdır. Burada esas itibariyle gözönünde bulundurulması gereken 2 husus söz konusudur:

- DTÖ Tarım Anlaşması, üye ülkeleri üç farklı kategoride ele almaktadır. Gelişmiş Ülkeler (GÜ), Gelişme Yolundaki Ülkeler (GYÜ), ve En Az Gelişmiş Ülkeler (EAGÜ). Türkiye Gelişme Yolundaki Ülke statüsündedir.
- Dünya tarım malları ticaretinde söz sahibi ülkeler (ABD, AB, Kanada, Avustralya, ve Yeni Zelanda) görüşmelerde ağırlıklarını devam ettirmek isteyeceklerdir. Gelişmekte olan ülkelerin ortak hareket etmeleri ise sınırlı olacaktır.

Türkiye AB'ye girmeye aday ülke olarak tarım politikalarında Ortak Tarım Politikasına yaklaşma gereği ile hareket ettiğinden, tarım mevzuatında sınırlı da olsa AB mevzuatına uyum için çalışmalar yürütmektedir. Bununla birlikte henüz Ortak Tarım Politikası içinde yer almadığından AB'den bağımsız hareket edebilmektedir. Önemli olan Türkiye'nin tarım konusundaki menfaatleridir. Gıda güvenliği ve kendine yeterliliğin sağlanması en temel konulardır.

Türkiye'nin Taahhütleri, Sorunlar ve Muhtemel Çözüm Önerileri

Önümüzdeki dönemde, İleri Tarım Müzakerelerinin temel amacının, ilk kez Uruguay görüşmelerinde dünya çapında ele alınan tarım ticaretinin kapsamlı ve kademeli indirimlerle daha da serbestleştirilmesi olduğu dikkate alındığında, müzakerelerin tüm diğer üye ülkeler kadar Türkiye için de yeni taahhütler doğuracağı beklenmektedir.

Türkiye tarım mallarının tümünde DTÖ'ye tarife taahhüdünde bulunmuştur. Bazı mallarda üst sınır taahhüdünü belirlerken, gelişmekte olan ülkelere sağlanan ayrıcalıktan yararlanmıştır.

İthalat: İthalatta asgari ve cari giriş kotaları için taahhütte bulunulmadığından, Türkiye özel koruma önlemlerine de başvuramamaktadır. Böylece Türkiye, yurtdışında önemli olan hassas ürünlerde en yüksek düzeyi, diğer ürünlerde de Eylül 1986'yı baz alan tarifeyi esas almış ve GYÜ'lerin uyguladıkları indirimleri uygulamaya başlamıştır.

Dolayısıyla, önemli ürünlerde tarife indirim taahhütleri en düşük düzeyde tutulmuş ve çay, tahıllar, buğday unu, şeker, domates ve işlenmiş tütünde yüksek gümrük vergileri bağlanmıştır.

İhracata dönük sanayilerin talep ettiği ara mallarda ve net ithalatçı olunan mallarda düşük tarife ve yüksek indirim bağlanmıştır (Bitkisel yağlar, ipek ve pamuk ...).

Türkiye 2004 yılına kadar basit ortalama ile %24 oranında indirim, her bir üründe en az yüzde 10'luk bir indirim taahhüt etmiştir. Örneğin tarifelerdeki üst sınır sığır etinde % 250 mega-tarifeye (% 100'ün üzerindeki gümrük vergisi) bağlanmıştır. 2004 yılında tavan tarife oranı % 225 olacaktır.

Tarifelerin sağladığı koruma göreceli olarak sınırlı olmaktadır. Nitekim bazı mallarda dünya fiyatlarında düşüşlerin olması, ancak iç piyasada bu malların fiyatlarının yüksek olması, tarifeye gelen korumanın etkilerini azaltmaktadır. Bundan en çok etkilenen sektörlerin başında sığır eti ve şeker gelmektedir.

Yeni dönem müzakerelerde politika tespit edilirken, tarifelerde indirim söz konusu olduğundan mega-tarifelerle gelen korumanın geçici olduğu gözönünde bulundurulmalıdır. Özellikle sığır etinde yüksek tarifelerle sağlanan giriş engelinin sürdüğü dönem içinde hayvancılık sektörünün güçlendirilmesi için ulusal bir projenin olması gerekmektedir.

İhracat: Türkiye yaklaşık 44 ürün veya ürün grubunda ihracat sübvansiyonlarını sınırlama taahhüdünde bulunmuştur. Gelişmiş ülkelerce elverişli bütçe imkanlarına bağlı olarak yüksek oranlarda uygulanan ihracat sübvansiyonları sözkonusu iken, Türkiye'nin kaynak yokluğu nedeniyle sübvansiyonlu ihracatı gelişmiş ülkelere göre zayıftır. Türkiye'nin toplam ihracat sübvansiyonu baz yılı itibarıyla 140 milyon dolar civarındadır. Bu taahhütlerin en önemli kalemleri buğday, arpa ve buğday unudur. 2004 yılında baz yılı seviyesine göre sübvansiyonlar kademeli olarak toplam %24 oranında indirilecektir. Destekleme alımlarının yapıldığı buğday ve arpada sübvansiyonlu ihracat söz konusu iken, şeker listede yer almamıştır. Şekerin sübvansiyonlu ihracatı yasaktır.

Dolayısıyla, bütçelerinden kaynak ayıramayan Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için ihracat sübvansiyonları bir avantaj olmamaktadır. İhracat sübvansiyonlarından gelişmiş ülkelerin reel anlamda yararlandığı gözönüne alınırsa, yeni dönem

müzakerelerde GÜ'den kapsamlı ilave tarife indirimleri talep edilmelidir. Bu yön-
de diğer GYÜ'lerle ortak tutum oluşturmaya çalışılmalıdır.

Pek çok GYÜ için olduğu gibi Türkiye için de, DTÖ Tarım Anlaşması gelişmek-
te olan ülkeler aleyhine dengeli olmayan bir yapı sergilemektedir. Bu dengesizlik-
leri ortadan kaldıracak şekilde, Tarım Anlaşması hükümlerinin gözden geçirilmesi
ve GYÜ'lere tanınan özel ve ayrıcalıklı muameleye ilişkin esneklik hükümlerinden
geriye gidilmemesi; aksine bunların güçlendirilerek korunması gerekmektedir.

İç Destekler: Türkiye baz alınan yıldaki iç desteklerini mümkün olduğu kadar
az tutmaya çalışmıştır. Desteklerin tarımsal üretim içindeki payı %10'un altında
(*de minimis*) kaldığından, iç desteklerde ülkemizin indirim taahhüdü yoktur, diğer
bir deyişle mevcut desteğin hep % 10'un altında kalacağı taahhüt edilmiş olmakta-
dır. Oysa aynı sürede, diğer ülkeler daha yüksek iç destek seviyesi belirleyip daha
sonra bu seviyeyi indirerek mevcut zaman dilimi içinde üretimlerini teşvik etmişler-
dir. Türkiye'de iç destekte indirim taahhüdü olmadığından mal bazında da destek-
lerin % 10'un üzerine çıkmasına izin verilmemektedir. Bu durum Türkiye için avan-
tajlı olmamıştır.

Tarife Dışı Engeller: Ticareti daraltan görünür engeller olarak gümrük tarife-
leri ve kotalar kağıt üzerinde indirilmekte fakat bunların yerini görünmeyen engel-
ler olarak yeni tarife dışı engeller almaktadır. Pazara giriş engeli olarak ortaya çıkan
bu engelleri aşmanın yolu, çevreye duyarlı, kaliteli tarım malı üretmek ve ihracat
yaptığımız ülkeler içinde birinci sırayı alan AB'nin standartlarına her gün biraz da-
ha yaklaşmaktan geçmektedir.

B. Pazara Giriş

Uluslararası ticaretin kurumsal ve hukuki altyapısını oluşturan GATT ve ardın-
dan kurulan DTÖ şemsiyesinde gerçekleştirilen anlaşmalar sonucunda tarife indi-
rimlerinde ve ticaretin serbestleştirilmesinde önemli başarılar elde edilmiştir.

Pazara giriş görüşmelerinde tarife tavanları ve yüksek tarifeler, tarife basamak-
landırması, tarife dışı engeller öncelikli olarak ele alınmalıdır.

Tarife indirimlerinde gösterilen çabalar devam etmelidir. Türkiye, AB ile gerçek-
leştirdiği, Gümrük Birliği kapsamında, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı uyarınca
AB'nin Ortak Gümrük Tariflerini uygulamaya koymuş, 2001 yılında ise yine 1/95 sa-
yıılı karar gereği hassas ürünlerde uygulanan vergiler Ortak Gümrük Tarifesi ile eşit-

lenmiştir. Böylece tarife indirimlerinde DTÖ taahhütlerinin oldukça altına inilmiştir. Aynı karar gereğince, AB'nin müzakereler sonucunda gerçekleştireceği tarife indirimleri ülkemiz için de bağlayıcı olacaktır. Bu sebeple, 21 Ekim 2002 tarihinde AB Komisyonu ile bir toplantı yapılmış ve çekinceler iletilmiştir. Bu toplantıda indirimlerden olumsuz etkilenecek ürünler ve bu ürünlerin dahil olduğu sektörler AB Komisyonu'na bildirilmiştir. Bu sektörler şöyledir :

- Tekstil ve konfeksiyon,
- Otomotiv
- Deri ürünleri,
- Ayakkabılar,
- Seramikler
- Cam
- Porselen
- Seramik tuğlalar
- Bakır ve alüminyumdan mamul eşya
- 84. fasılda yer alan elektronik ürünler

Sanayi ürünlerindeki indirim taahhütlerine ilaveten Türkiye, Singapur ve Cenevre Bakanlar Deklarasyonları çerçevesinde kabul edilen Bilgi Teknolojisi Anlaşması (ITA) ve EAGÜ'lere yönelik pazara giriş kolaylıklarını öngören kararlar çerçevesinde üstlendiği tarife indirimlerini yerine getirmiştir. Dolayısıyla bundan sonra gerçekleştirilecek tarife indirimlerinin ekonomi üzerindeki etkileri değerlendirilerek AB'ye iletilmelidir.

GYÜ ve EAGÜ'lere tanınacak olan tavizler Türkiye açısından önem taşımaktadır. Gelişmiş ülkelerin bu ülkelere pazara girişte duty-free uygulaması Türkiye tarafından dikkatle takip edilmelidir. Bu uygulamanın dış pazarlarda ihraç ürünlerimizin rekabet gücünü ne yönde etkileyeceği araştırılmalıdır. GYÜ'lerin eşit dilimlerde indirimler yerine başlangıçta yüksek ve daha ileriki dönemlerde giderek azalan dilimlerle indirim yapmaları ticaretin serbestleşmesi açısından daha olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Tarife dışı engellerin giderilmesi serbest ticaretin gelişmesinde tarifeler kadar önemli bir rol oynamaktadır. Bu tür engellerin çeşitliliği ve tarife dışı engellerin gün geçtikçe artması, hukuki ve idari düzenlemelerde farklılıklar, ithalatta ayırimcılık

yapmama ilkesi ve buna bağlı ulusal muamele uygulamasına rağmen ülkeler arasında ticaretin serbestleşmesine önemli ölçüde sekte vurmaktadır. Bu tür engellerin uygulanmasında saydamlığın bulunmaması önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Ülkemiz açısından tarife dışı engellerde ortak bir tanım belirlenmesi uygundur. Ancak, müzakerelerde kendine has özellikler taşıyan engellerin dikey bir yaklaşımla teker teker, mevcut DTÖ anlaşmalarının kapsayabileceği diğer engellerin ise yatay tedbirler çerçevesinde ele alınması daha doğru olacaktır. Uluslararası alanda hukuki ve idari düzenlemelerde uyumlaştırma ve aynı amaca hizmet eden farklı uygulamalar konusunda karşılıklı tanımanın yaygınlaştırılması gerekmektedir. DTÖ'nün Tarife Dışı Engellere İlişkin Anlaşması'na uyum yaygınlaştırılmalıdır. Tarife dışı engeller alanında DTÖ'nün müdahale mekanizmaları geliştirilmelidir.

AB'nin Ortak Ticaret Politikası'na uyum süreci çerçevesinde AB'nin serbest ticaret anlaşması yapmış olduğu bazı üçüncü ülkelerle Türkiye'nin henüz bu anlaşmaları tamamlamamış olması ticaret sapmalarına sebep olmaktadır. Bu ülkelerin mamulleri ülkemize AB üzerinden serbestçe girebilmekte, buna mukabil ülkemiz ihraç ürünlerine bu ülkelerde yüksek vergiler uygulanmaktadır. Bu nedenle, bu anlaşmaların zaman geçirilmeden sonuçlandırılması gerekmektedir.

Çevresel ürünlerde tanımlar üzerinde anlaşılması önemli bir konudur. Çevresel ürünlerin ticaretini teşvik edici uygulamalar yapılmalıdır.

C. HİZMETLER

Hizmet sektörü, hızla gelişen bir sektör olarak dünya GSYİH'sinin %60'ını oluşturmaktadır. Benzer bir şekilde, sektör ticareti 1985 yılından bu yana mal ticaretinden daha hızlı bir gelişme göstermiştir. Uluslararası hizmet ticaretine (veya sadece ticarete) daha açık olan denizcilik ve finans sektörlerinin yanı sıra, pekçok sektörde 1995 yılından bu yana teknik ve yasal düzenleme yapılmıştır. İnternetin yaygın kullanımı uluslararası ticarete konu olacak bir çok malın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bütün bu gelişmeler hizmet sunumunun önemli bir ayağını teşkil eden insan gücü donanımı açısından avantajlı konumda olan Türkiye için de önem arz etmektedir. Türkiye'de hizmet sektörü uzun süredir ekonominin en büyük sektörü konumundadır. I. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın yürürlüğe girdiği 1963'de bu pay %46.3 düzeyindeyken, o tarihten 1987'ye kadar bu pay artmaya devam etmiş ve %57-59 düzeylerinde istikrar kazanmıştır.

Doha Kalkınma Turu kapsamında hizmet sektörüne ilişkin olarak gündeme gelecek yeni açılımların, gelişmekte olan ülkelerin kalkınma stratejilerini belirlerken katkı sağlayacak önemli bir unsur olabileceği düşünülmektedir.

Türkiye, AB ile gerçekleştirmiş olduğu GB ile mal ticaretinin liberalleşmesi yönünde diğer gelişme yolundaki ülkelerden daha hızlı bir açılım sağlamış ve piyasa ekonomisine ilişkin alt yapının oluşumunu sağlamak üzere bir çok hukuki ve yasal düzenleme gerçekleştirmiştir. Malların serbest dolaşımı konusunda kat ettiği mesafe paralelinde piyasa sisteminin iyi işleyişini sağlamak üzere diğer alanlarda da açılım ve düzenleme girişimlerini sürdürmektedir. Türkiye, başta siyasi kriterler olmak üzere, AB'ye üyelik sürecinde tüm alanlarda yükümlülüklerini yerine getirmek üzere hızla ilerlemektedir. Taraflar arasında hizmet ticaretinin liberalleşmesi yönünde somut adımların atılması bu bütünleşme sürecinin doğal bir uzantısı olarak ortaya çıkmaktadır.

Bütün bu veriler gözönüne alındığında, hizmet ticareti müzakerelerinde ortaya çıkacak yeni durumun Türkiye açısından önemli sonuçları olabilecektir.

GATS hükümleri gereğince, hizmet ticareti ile ilgili uluslararası müzakereler 2000 yılı içerisinde başlatılmış bulunmaktadır. Çok sayıda sektörde daha fazla liberalizasyon için sürdürülen müzakerelerde, ülkemizin hizmet ihracatını engelleyen, yavaşlatan, ülke mevzuat ve uygulamalarının tespit edilerek, bunların kaldırılması yönünde tavizler elde edilmesi hedeflenmektedir.

Bu doğrultuda 2000 yılında başlayan GATS müzakereleri neticesinde Mart 2001 tarihi itibarıyla hizmet ticaretine ilişkin müzakere yöntemleri ve ilkeleri üzerinde anlaşmaya varılmıştır.

Sektör bazında ele alınan, GATS müzakereleri kapsamında 12 ana hizmet sektöründen 9'unda açılım sağlanmıştır. Yeni turda ilave olarak getirilecek taahhütler rekabet gücümüz doğrultusunda olmalıdır.

Halihazırda açılım sağlanmış olan sektörler şunlardır;

1- Mesleki Hizmetler

- Uzmanlık gerektiren hizmetler
- Bilgisayar ve ilgili hizmetler
- Diğer mesleki hizmetler

2- Haberleşme Hizmetleri

- Posta hizmetleri
- Kurye hizmetleri
- Telekomünikasyon hizmetleri

3- Müteahhitlik ve İlgili Mühendislik-Mimarlık Hizmetleri

4- Eğitim Hizmetleri

- İlk,orta ve diğer öğretim hizmetleri
- Yüksek öğretim hizmetleri

5- Çevre Hizmetleri

- Kanalizasyon hizmetleri
- Çöplerin kaldırılması hizmetleri
- Sağlık-Çevre ve benzeri hizmetler

6- Mali Hizmetler

- Sigortacılık ve sigortacılık ile ilgili hizmetler
- Bankacılık ve diğer mali hizmetler

7- Sağlık İle İlgili ve Sosyal Hizmetler

- Hastane hizmetleri

8- Turizm ve Seyahat İle İlgili Hizmetler

- Oteller ve lokantalar
- Seyahat acenteleri ve tur operatörü hizmetleri

9- Ulaştırma Hizmetleri

- Deniz taşımacılığı hizmetleri
- Hava taşımacılığı hizmetleri
- Demiryolu taşımacılığı hizmetleri
- Kara taşımacılığı hizmetleri

Türkiye'nin GATS kapsamında sunduğu hizmetler taahhüt listesi, gelişmekte olan ülkeler tarafından sunulan tekliflerin en kapsamlısı ve en ilerilerinden biri olmuştur.

Türkiye'nin bir önceki döneme ilişkin taahhütleri GATS'ın sektörel sınıflandırma listesinde yer alan 155 hizmet faaliyetinden 72'sine tekabül etmektedir. Listelenmeyen hizmetler için bir inceleme yapıldığında; mesleki hizmetlerde bazı hizmet dallarının Türk vatandaşlığına bırakılması nedeniyle (doktorluk, diş hekimliği, veterinerlik, hemşirelik gibi) taahhütte bulunulmadığı, bazı sektörlerde ise (Araştırma Geliştirme Hizmetleri, Gayrimenkul Kiralama Hizmetleri, Dağıtım Hizmetleri gibi) genel olarak bu hizmetlere ilişkin, özel olarak da yabancıların bu pazara girişini düzenlemeye yönelik mevzuatın bulunmaması nedeniyle taahhütte bulunulmadığı, iç su taşımacılığının kabotaj nedeniyle yabancılara kapalı olması ve uzay taşımacılığı gibi sektörlerde de ülkemizde uygulama alanı bulunmadığından taahhütte bulunulmadığı görülmektedir.

Türkiye, geçen dönem içerisinde iki büyük finansal kriz yaşamış ve bu doğrultuda finansal piyasaların düzenlenmesi yönünde önemli yasal değişikliklere gitmiştir. AB'ye uyum süreci doğrultusunda 29 başlığı göz önünde bulunduran yasal düzenlemeler gündemini korumaktadır. Özellikle yabancı sermaye kanunu kapsamında gündeme gelen değişikliklerin hizmet ticaretinin önünü açacak nitelikte olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede, aşağıda yer alan mevzuat değişikliklerinin müzakere sürecine yansıtılması ile yeni açılımların ortaya çıkacağı görülmektedir:

- Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair 4817 Sayılı Kanunun Yürürlüğe Girmesi ve 2007 Sayılı Türkiye'de Türk vatandaşlarına tahsis edilen Sanat ve Hizmetlere İlişkin Kanunun yürürlükten kaldırılması
- Doğrudan Yabancı Yatırımlara İlişkin 4875 sayılı Kanunu
- Bankacılık Kanunu
- Madencilik Kanunu
- Avukatlık Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 4667 Sayılı Kanun ve İlgili Türkiye Barolar Birliği Yönetmeliği
- Sigorta ve Reasürans Brokerleri Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik

Yasal düzenlemeler kapsamında gündeme gelen bir diğer açılım da piyasanın düzenlenmesine ilişkin olarak çıkarılmış kanunlardır. Bu çerçevede, Telekomünikasyon AŞ'nin özelleşmesi ve piyasanın rekabet koşullarına açılma süreci dikkate

alınarak, bu durumun telekom hizmetlerine ilişkin müzakere pozisyonuna yansıtılması önemlidir.

Türkiye'nin müzakere pozisyonuna yansıtılması gereken bir diğer önemli husus AB'ye uyum sürecine yönelik olarak hazırlanmış olan "Ulusal Program"da, hizmetler sektörü itibariyle öngörülen yasal düzenlemelerdir. Orta vadede bu yasal düzenlemelerin de hayata geçirilmesi ile bir çok alt hizmet sektöründe Türkiye, piyasasını daha da liberal bir konuma taşımış olacaktır.

GATS müzakereleri sırasında, üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir diğer konu, AB'nin GATS bünyesinde yeni turda gündeme getirdiği açılımlardır:

AB özel sektörünün temsilci kuruluşu olan UNICE, AB'de hizmet ticaretinin liberalleşmesinin önemi üzerinde durmakta ve bunun özellikle gelişmekte olan ülkelerin kalkınma süreçlerinde itici güç olarak ortaya çıkabileceğini vurgulamaktadır.

AB, Doha Kalkınma Turu kapsamında, telekomünikasyon, bankacılık, sigortacılık, çevre, turizm, haber ajansı (gazetecilik), mesleki hizmetler, müteahhitlik ve dağıtım sektörlerinde üçüncü ülkelere yönelik açılımlara gidebileceğini açıklamıştır.

Öte yandan, kamu hizmetlerinin yoğun olduğu alanlarda, AB üçüncü ülkelere eğitim, sağlık ve audio-visual sektörlerinde açılım sağlamamayı müzakere pozisyonu olarak benimsemiştir. Bu pozisyonun belirlenmesinde temel yaklaşım, AB'de kamu hizmetlerinde ortaya çıkabilecek aksaklıkların sivil toplum örgütlerince yoğun bir şekilde kamuoyuna yansıtılmış olmasıdır.

AB, sektörel açılımların yanı sıra yatay taahhütlerde de ön müzakere pozisyonu belirlemiştir. Doha Kalkınma Turu çerçevesinde mod (4) kapsamında sağlanan yeni bir açılımla, hizmet sunan kişilere, AB geçici dolaşım ve yerleşim hakkı vererek hizmet ticaretine katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Bu açılım daha çok gelişmekte olan ülkelerin beklentilerine cevaben gündeme getirilmiştir.

DTÖ bünyesinde hizmet ticareti müzakerelerinin sürdürülmekte olduğu bu aşamada, Türkiye'nin, AB'ye üyelik perspektifi doğrultusunda AB ile hizmet ticaretini liberalleştirme yönünde bir açılıma gitme ihtimali aşağıdaki unsurların dikkate alınmasını zorunlu kılmaktadır:

- Türkiye'nin, önümüzdeki dönemde, AB'nin üçüncü ülkelere karşı açılım sağlamadığı sektörlerde AB'nin daha önce vermiş olduğu taahhütlerden öteye

giden bir müzakere pozisyonunu benimsemesinin uygun olmayacağı düşünülmektedir (eğitim, audio visual, sağlık).

- AB'nin üçüncü ülkelere yeni dönemde daha fazla açılım sağladığı sektörlerde Türkiye'nin öncelikle kendi mevzuatını sektörel olarak düzenleme ve bu çerçevede AB'ye uyum takvimine paralel bir süreçte ele alma zorunluluğu vardır.
- Türkiye'nin AB'ye ilişkin geçiş dönemi talep ettiği sektörlerde, AB mevzuatına uyumu ve sektörün rekabet gücünü de göz önünde bulundurarak DTÖ pozisyonunu belirlemesi gereklidir.

Bu sebeple, üçüncü ülkelere karşı sektörel yaklaşımlar belirlenirken, AB'nin müzakere pozisyonunun dikkate alınması, DTÖ ile ilgili müzakere koordinasyonunun süratle kurulması, ve AB'nin GATS 2000 çerçevesindeki pozisyonlarına mümkün olabildiğince ülkemizin görüşlerinin dahil edilmesine dikkat edilmelidir. Ayrıca, GB'nin hizmetler ticaretine genişletilmesi müzakerelerine katılan heyetin GATS 2000 müzakere heyetiyle koordinasyonunun etkin şekilde sağlanarak GB'nin uygulanma takvimlerinin mümkün olduğu kadar DTÖ takvimlerine yakınlaştırılması sağlanmalıdır.

Her ne kadar ülkemiz uluslararası hizmet ticaretinde diğer GYÜ'ler ile karşılaştırılınca önemli bir paya sahip olsa da GATS 2000 müzakerelerinin ABD ve AB'nin pozisyonları ekseninde şekilleneceği göz ardı edilmemelidir.

GATS müzakereleri kapsamında ülkemizin karşılaşacağı ve her hizmet sektörü için dikkate alınması gereken diğer konular şunlardır :

Acil Koruma Tedbirleri

Hizmetler ticaretinin sunum şekillerine ve sektörlerine has özelliklerinden dolayı, mal ticaretinde uygulanan benzeri acil koruma tedbirlerinin GATS'da uygulanması mümkün olmamaktadır. DTÖ'nün temel prensiplerinden olan şeffaflık ve tahmin edilebilirliğin hizmetler ticaretinin acil koruma tedbirlerinde de sağlanması ve bu tedbirlerinin tüm sektörleri kapsayıcı şekilde önceden tanımlanması ülkelerin ihtiyari ve gereğinden fazla kısıtlayıcı koruma tedbirleri uygulamalarını engelleyecektir.

Mevcut GATS metninde çeşitli acil koruma tedbirleri bulunmaktadır. (Madde XX II-ödemeler dengesi-, Madde XIV-kamu sağlığı, ahlakı ve güvenlik-, Madde IX-dam-

ping-, ve Madde XV-sübvansiyonlar-) Ancak, bu koruma tedbirleri ve ticareti kısıtlayıcı uygulamalarla ilgili maddelerin kapsamı hizmetlerin sunum şekilleri, sektörler bazında ve taahhüt listeleriyle gündeme gelecektir. Özellikle, acil koruma tedbirlerinin DTÖ'ye ön bildirimi ve tedbirlerin uygulanması sırasında DTÖ mekanizmaları tarafından kontrol edilmesi yaklaşımına yönelik ülkemizin pozisyonunun, her sektör ve her sunum şekli için uluslararası rekabet gücümüz tespit edildikten sonra belirlenmesinde fayda görülmektedir.

Yerel Mevzuatlar

Yerel mevzuatlar uluslararası hizmetler ticaretini uluslararası mal ticaretine oranla daha fazla etkilemektedir. Ayrıca, yerel mevzuatların ve ulusal düzenleyici kurumların karar ve uygulamalarının pazara girişi kısıtlayıcı, piyasalardaki rekabet ortamını azaltıcı korumacı ve ayrımcı etkisinin tanımlanmasında büyük zorluklar yaşanmaktadır. Bu sebeple, GATS 2000'de yerel mevzuatların şeffaflığının sağlanması ve uluslararası disiplin altına alınması müzakerelerde gündeme getirilmelidir.

Yerel mevzuatlar konusunda ülkemizin karşılaşılabileceği diğer önemli konu tekkellerdir. Ülkemizin GATS 2000 müzakerelerinin gelişimi çerçevesinde Kamu İktisadi Kurumlarının (KİK) rekabetçi yaklaşımla özelleştirilmesine, özelleştirilen devlet tekkellerinin ardından kurulacak düzenleyici kurumların pazardaki rekabet ortamının korunması yönünde politikalar benimsemesine dikkat edilmesi gerekmektedir.

Sübvansiyonlar

GATT'dan farklı olarak GATS'ta ulusal muamele prensibinin uygulanma zorunluluğunun olmaması ve hizmet sunum şekillerin dört bölüme ayrılması uluslararası hizmet ticaretinde GATT benzeri sübvansiyon kurallarının uygulanmasını engellemektedir.

Bu sebeple, ülkemiz, özellikle ihracat ve sübvansiyon edilen pazar dışında diğer üye ülke pazarlarına zarar verecek sübvansiyonlar haricinde ulusal muamele ilkesinin genişletilmesine karşı ihtiyatla yaklaşmalıdır.

Nitekim yeni tur müzakere pozisyonu itibarıyla AB de sübvansiyonları hizmet sektörü itibarıyla devam ettirme kararındadır.

D. TRIPs

Fikri mülkiyet haklarının etkin bir biçimde korunması ve bu alandaki gelişmelere en kısa zamanda uyum sağlanması gerekmektedir.

DTÖ üyesi ülkelerdeki uygulamalar TRIPs hükümlerinin uygulanmasının üye ülkeler lehine yararlı sonuçlar doğurduğunu göstermiştir. TRIPs kararlarının uygulanması ve yürütülmesi çabalarının artırılması desteklenmelidir.

1 Ocak 2000 tarihine kadar birçok GYÜ'nün fikri haklar konusunda TRIPs kriterleri çerçevesinde gerekli yasal düzenlemeleri gerçekleştirmedikleri bilinmektedir. Bu ülkelerin gerekli yasal düzenlemeleri en kısa sürede yapmaları büyük önem taşımaktadır.

TRIPs Anlaşması hükümlerinin tüm üye ülkelerde uygulanması ve yürütülmesi konusunda üye ülkelerin deneyimlerini birbirlerine aktarmaları yönünde çaba gösterilmelidir.

TRIPs Anlaşması ve Kamu Sağlığı

Doha Bakanlar Konferansı Deklarasyonu ile gündeme gelen kamu sağlığını ilgilendiren konularda ilaç patentlerine ilişkin olarak, TRIPs Anlaşması çerçevesinde ülkelere esneklik tanınmasına imkan sağlanarak ilaçlara ulaşımın kolaylaştırılması yönünde atılan adımlar desteklenmelidir.

Halk sağlığını tehdit eden hastalıkların tedavisinde kullanılan ilaçlara ulaşmada yaşanan problemler nedeniyle, yetersiz ya da yok denecek kapasitede üretim yapılabilen ülkelerde TRIPs hükümlerine uygun zorunlu lisans uygulamasının gerçekleştirilmesi için yapılacak çalışmalar ülkemizde de desteklenmelidir.

EAGÜ'lerde (En Az Gelişmiş Ülke) yaşanan kamu sağlığına ilişkin önemli problemlerin sadece fikri haklara ilişkin düzenlemelerle çözülemeyeceği aşikardır. Sorunun çözümü için teknik ve mali yardımı da içeren daha geniş boyutlu politikalar üretilmeli ve üye ülkeler tarafından bu politikaların uygulanması sağlanmalıdır.

Anılan ülkelerde kamu sağlığına ilişkin sorunlara çözüm yolları aranırken; başta ilaç sanayi olmak üzere sanayinin her alanında inovasyon çalışmalarının desteklenmesi ve TRIPs ile getirilen fikri hakların korunmasına ilişkin sistemin zarar görmemesine özen gösteren, dengeli politikaların üretilmesi büyük önem taşımaktadır.

TRIPs Anlaşması ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi Arasındaki İlişki ve Geleneksel Bilgi ve Folklorun Korunması

Türkiye'nin 1996 yılında üye olduğu "Biy çeşitlilik Sözleşmesi"nin geleneksel

bilgi ve yaşam tarzlarının korunmasını içeren 8/j maddesi ile "Genetik Kaynaklara Erişim" başlıklı 15. ve "Teknolojiye Erişim ve Teknoloji Transferi" başlıklı 16. maddelerinde belirlenen temel esasların TRIPs Anlaşmasına dahil edilmesinin ülkemiz için yararlı olduğu düşünülmektedir.

Biyolojik çeşitlilik açısından zengin olan ülkemizin çıkarları gözönüne alınarak aşağıdaki önerilerin desteklenmesinde yarar görülmektedir:

- Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesinin öngördüğü "ulusal egemenlik", "önceden bildirilen izin", "faydanın adil paylaşımı" gibi ilkelerin TRIPs Anlaşması hükümlerine dahil edilmesi,
- Genetik kaynakların ve geleneksel bilgilerin kullanıldığı patent başvurularında, bunların kaynağının veya ülke menşesinin başvuru sahibi tarafından bildirilmesinin patent mevzuatında yasal zorunluluk haline getirilmesi ve bildirimin yapılmaması halinde cezai yaptırım uygulanması,
- Patent başvurularında başvuru sahibinin, kullandığı kaynağın menşesi olan ülkenin ulusal mevzuatı çerçevesinde ilgili otoritelerin onayı sonucunda "önceden bildirilen izine" ilişkin delil getirmesinin sağlanması,
- Patent başvurularında başvuru sahibinin, kaynağın menşesi olan ülkenin ulusal mevzuatı çerçevesinde adil ve hakkaniyetli fayda paylaşımının esas alındığının kanıtlanması.

Türkiye'nin 1996 yılında taraf olduğu Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, 15. ve 16. maddelerinde fikri haklara ve 8/j maddesinde yerli halkın bilgi, yenilik ve uygulamalarının korunmasına özel atıf yaparak bu tür kullanımlardan kaynaklanan faydaların adil paylaşımını teşvik etmektedir.

Türkiye'nin bitki örtüsü ile el sanatları da dahil olmak üzere geleneksel bilgi ve üretim yöntemlerinin zenginliği dikkate alındığında bu alanların korunması Türkiye açısından büyük önem taşımaktadır.

Geleneksel bilginin bir fikri mülkiyet hakkı olarak tanınması ve korunmasına ilişkin önerilerin oluşturulması ve olgunlaştırılması gereğine inanılmakta ve bu çerçevede, söz konusu sözleşmeyle TRIPs Anlaşması arasında ilişki kurulmasına yönelik olarak ülkemizce de üzerinde durulan önerilere destek sağlanmasına yönelik girişimlerde bulunulmasında fayda görülmektedir.

TRIPs Anlaşmasının 27.3 (b) Maddesinin Gözden Geçirilmesi

Üye ülkelerin patent verilebilir konulara getirebilecekleri istisnaları düzenleyen söz konusu maddenin ifade biçiminin daha anlaşılır hale getirilerek koruma kapsamı dışında tutulan buluşların (istisnaların) açık bir biçimde belirlenmesinin yararına inanılmaktadır. Ancak, 27.3 (b)'nin içeriğinin genişletilmesinin ve farklı konuların madde içinde tartışma konusu yapılmasının doğru olmayacağı düşünülmektedir.

Coğrafi İşaretlerde Çok Taraflı Bildirim ve Kayıt Sistemi

Konu ile ilgili olarak yapılan çalışmalar olumlu görülmekte ve çok taraflı bildirim sisteminin getirilmesi girişiminin desteklenmesinde yarar bulunmaktadır.

Coğrafi işaretlerin korunmasının kapsamının her tür zirai ve işlenmiş gıda ürünlerini kapsayacak biçimde genişletilmesi desteklenmelidir. Aynı şekilde coğrafi işaret koruma kapsamının endüstriyel ürünleri, özellikle de el yapımı ürünleri kapsayacak şekilde genişletilmesi de desteklenmesi gereken önerilerdendir.

Teknoloji Transferi

EAGÜ'lere (En Az Gelişmiş Ülke) teknoloji transferinin arttırılmasına ilişkin her türlü girişim desteklenmelidir.

E. ÇEVRE

Çevre ve ticaret konularına bakıldığında, gerek konunun düzenlemeler açısından gayet yeni olmasından gerekse de ticaret akımlarının yönünü değiştirecek denli hassas olmasından dolayı, genelde *kavramların net tanımlanması* probleminin varlığından söz etmek mümkündür. Bu sadece tek bir kavram ile ilgili değil, özellikle hem çok taraflı çevre anlaşmalarında (ÇÇA'larda) hem de DTÖ'nün kurallarında ifade edilen pek çok kavram ile ilgilidir. Örneğin, DTÖ kuralları içinde yer alan "benzer mallar" (like products) ifadesinin önemli çevresel uygulamaları söz konusudur. Özellikle, çevreyi kirleten ithal ürün ile temiz yerli üretim arasında ayrımcılığın yapılmamasını gerektiren DTÖ kuralları çerçevesinde hareket edildiğini düşündüğümüzde, konunun mutlaka net bir çözüme bağlanması, yani çevresel mal ve hizmet tanımının net bir şekilde yapılması için harekete geçilmesi gerekmektedir. Bu noktada çevresel mal ve hizmet tanımı yapılırken, belirlenecek yaklaşım son derece önemlidir; "üretim ve üretim yöntemlerini" temel alarak yapılan tanımlamaların Türkiye açısından ne derece geçerli olduğu incelenmelidir. Yukarıda bahsedilen

örnek bağlamında, DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması çerçevesinde pek çok kereler bazı kriterler geliştirilmişse de, bu konuda halen bir belirsizlik söz konusudur.

Diğer bir belirsizlik de, hem ÇÇA'ların tanımında hem de bunların DTÖ kuralları ile olan ilişkilerinde ortaya çıkmaktadır. Doha Deklarasyonunda ve daha sonra konu ile ilgili değerlendirmelerde de bahsedilen ÇÇA teriminin daha geniş kapsamlı tanımlanması fikri desteklenmelidir. Böyle bir tanımın yapılmasında çok taraflı ticaret sisteminin yetkisiz olabileceği veya yetkilerinin aşılmış olabileceği şeklindeki görüşler, ÇÇA'ların uluslararası ticaret üzerinde oldukça etkili ve gelecekte daha da etkili olabileceği düşünüldüğünde, önemini kaybetmemektedir. Hele ki, ÇÇA'ların Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ticareti açısından önemi düşünüldüğünde, konunun böylesi etkili bir organizasyonun bünyesinde gündeme getirilip tartışılmasının ve karara bağlanmasının son derece önemli olduğu anlaşılabacaktır.

ÇÇA ve DTÖ kuralları ilişkisinde gündeme gelen en önemli konu, anlaşmaların DTÖ kuralları ile çeşitli şekillerde çelişebiliyor olmasıdır. Örneğin, Tehlikeli Atıkların Sınır Ötesi Hareketi ile ilgili Basel Konvansiyonu, dünyadaki tehlikeli atıkların ihracatını yasaklamaktadır. Aslında, söz konusu bu durum, dünyada bu atıkların % 98'ini üreten gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere toksik atık ihracatının yasaklandığı anlamına gelmektedir. Yani, ticaretin serbestleşmesi için uğraşan DTÖ kuralları ile çelişmektedir. Söz konusu bu çelişki farklı bakış açılarından kaynaklanmaktadır; çevre anlaşmaları tehlikeli atıkların ticareti gibi zararlı gördüğü ticaret biçimlerini engellemeyi hedeflerken, DTÖ sınırlar arasında malların dolaşımındaki engelleri kaldırmayı amaçlamaktadır.

Türkiye'de konvansiyon hükümlerine aykırı tehlikeli atık ticaretinin örneklerine rastlamak mümkündür. Her ne kadar 1995 yılından bu yana Türkiye'de "Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği" yürürlükte olsa da, kontrollerdeki aksamalar, adeta kurallara uyarak ticaret yapanları cezalandırma durumunu ortaya çıkarmaktadır. Uygulamada karşılaşılan bu problemlerin yasal çözüme kavuşturulması, diğer gelişmekte olan ülkeler için de bir örnek oluşturacağı gibi, gönderen tarafları da söz konusu tehlikeli atıkları kaynağında bertaraf etmeye yönlendirebilecektir. Sonuçta, gelişmekte olan ülkelerin, gelecekte tümüyle tehlikeli bir çöplük haline gelebilme tehlikesine karşı, bu konuda tek ses olmaları ve gelişmiş ülkelere yönelik olarak, sorunu kaynağından çözme konusunda etkili ikna faaliyetleri içinde olmaları önemlidir. Çünkü diğer ÇÇA'da olduğu gibi Basel Anlaşmasının da ihlali durumunda fiil-

lerin önlenmesi, cezalandırılması, kısacası anlaşmanın hukuki, idari ve diğer tedbirleri taraflarca alınacaktır (Madde 4- Genel Hükümler).

ÇÇA'ların, DTÖ gibi hükümlerini/kurallarını uygulatma mekanizması olmadığı için, yukarıda bahsedilen çelişkili durumlarda (ÇÇA uyarınca ihracatın yasak olmasına rağmen ihraç edilmesi), her ülkenin kendi yasalarını uygulama hakkı söz konusudur. Bu ulusal yasalar gereği, ülke söz konusu ürünün ve bunlardan üretilen başka ürünlerin ithalini yasaklayabilmekte hatta yasaklarını ihlal eden ülkelere karşı ambargo uygulayabilmektedir. Ancak, bilindiği gibi DTÖ kuralları bu tür ticaret yasaklamalarına karşı şikayet hakkı vermektedir. Dolayısıyla, söz konusu bu duruma ilişkin, gerek Türkiye gerekse de gelişmekte olan ülkeler açısından, ÇÇA'ların uygulanmasında etkili olacak bir mekanizmanın yapılmasına ihtiyaç vardır.

DTÖ ve diğer ilgili kurumlar arasındaki işbirliği, ekonomi, çevre ve kalkınma arasında bütünlük sağlanması gerektiğinden, güçlendirilmesi gerekmektedir. Bunun için ulusal düzeydeki politika koordinasyonunun benzeri şekilde uluslararası düzeyde DTÖ, UNEP, UNCTAD ve Dünya Bankası gibi uluslararası örgütler arasında da sağlanması gerekmektedir. Bu çerçevede bir süreden beri tartışılan konulara katkısı sorgulanan Ticaret ve Çevre Komitesinin, açıklık-şeffaflık-danışmak prensipleri ışığında gelecekte daha verimli olabilmesi sağlanacaktır.

Çevrenin korunması ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabaları arasındaki hassas dengenin son derece dikkatli bir şekilde ele alınması, incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Çevreyi korumaya yönelik ticari önlemler (tarife dışı teknik engeller) ne haksız ve gereksiz ticaret kısıtlamalarına yol açmalı ne de çok zor şartlarda korunmaya çalışılan çevreye -sürdürülebilir kalkınma hedefi boyutunda- zarar vermelidir.

Bu nedenle Türkiye'nin konu ile ilgili her türlü bilgi ile donanımlı ayrı bir departmanı, Dış Ticaret Müsteşarlığı veya Çevre ve Orman Bakanlığı bünyesinde kurmasında büyük fayda vardır. Söz konusu bu birimin, bundan sonra daha da hızlanacak olan ticaret-çevre konu ve tartışmalarında, bir think-tank görevi yapması gerekmektedir.

Bununla bağlantılı olarak, Doha Konferansı sonrası değerlendirmelerde ön plana çıkan eko-etiketleme sürecine, hızla AB normları ve formatı çerçevesinde hazırlanılmalıdır. Güçlü bir eko-etiketleme rejiminin piyasa girişlerine ciddi bir engel oluşturacağı bilinmelidir. Halihazırda AB'ye uyum süreci içerisinde olduğumuzdan,

Türkiye'nin bu tür çalışmalarında AB ile benzer yaklaşım içerisinde olması son derece önemlidir. Bu arada eko-etiketleme yapabilecek kurum ve kuruluşların belli standartlarda hareket etmesinin de sağlanması gerekmektedir. Aksi takdirde, mantıksız ve gerçekleştirilmesi olanaksız standartların ortaya çıkması kaçınılmaz hale gelir.

Son olarak Türkiye'nin taraf olduğu pek çok ÇÇA ve protokol/deklarasyon çerçevesinde değerlendirme yapıldığında, işlerinde ticari önlem içeren 28 protokolden kimilerinin daha ön plana çıkması gerektiği düşünülebilir. Örneğin Rio sürecinin belki de en önemli adımlarından biri olan Global İklim Değişikliği ve Kyoto Protokolü'nü onaylayanın önündeki 'Annex II liste engelini' kalkmasının ardından, Protokol TBMM tarafından onaylandığı takdirde, Türkiye başta CO₂ emisyonları olmak üzere 6 adet sera gazı emisyonunda indirim sürecine girecektir. Her ne kadar genel indirim oranı 1990 seviyesinin % 8 daha aşağısı olarak belirlendiyse de, AB ile uyum sürecinde olan Türkiye'nin, AB ile benzer yaklaşım içerisinde olması son derece önemlidir. Bunun yanı sıra Montreal Protokolü kapsamında kullanımı yasaklanan ozon tabakasını incelten maddeler ile ilgili Türkiye'nin şu aşamada herhangi bir problemi olmadığı gözükmemektedir. Öte yandan, Türkiye'nin 1998 ve 2001 yıllarında imzaladığı ancak TBMM tarafından henüz onaylanmayan Rotterdam ve Stockholm Konvansiyonları sırasıyla 22 tehlikeli tarım ilacı ve 12 tehlikeli kimyasalın ticaretine ciddi kısıtlamalar ve etiket/güvenlik bilgisi konulması gibi yükümlülükler getirmektedir.

Her ne kadar, sözleşmelerin yürürlüğe girebilmesi için onay veren ülke sayısı yeterli çoğunluğa ulaşmamışsa da, Türkiye'nin söz konusu konvansiyonların kendi mevzuatına uyumu ile ilgili en azından ön hazırlıkları yaparak, bu sözleşmeler yürürlüğe girdiği takdirde hemen önlem alabilir hale gelmesi gerekmektedir. Biyolojik çeşitlilik konusundaki anlaşmalara imza atan Türkiye, CITES'e 1996 yılında taraf olmuş ancak Eylül 2003 tarihinde yürürlüğe girecek olan Cartagena Protokolüne imza attığı halde henüz onay vermemiştir. Protokole konu olan LMOs (Yaşayan Canlı Organizmalar), modern biyoteknolojinin sonuçlarından biri olarak tarım, gıda, işlenmiş gıda ve ilaç sanayii ürünleridir (bazı aşılarda, bazı vitaminler konserveler, bira ve ekmek gibi mayalı ürünler vb). Cartagena Protokolü söz konusu bu ürünlerin güvenli bir şekilde taşınması, elde edilmesi ve kullanılması, özellikle de uluslararası ticaretinde bu güvenliğe uyulması ile ilgili düzenlemeleri getirmektedir. Protokolün aynı zamanda pek çok ticaret anlaşması (SPS Anlaşması, TBT Anlaşması,

TRIPs gibi) ile de ilişkisi bulunmaktadır. Türkiye'nin dış ticaretinde LMOs payı düşünülerek, konu ile ilgili gerekli mevzuat ve teknik hazırlık çalışmalarının yapılmış olması ve söz konusu çalışmaların benzer statüde olan GMOs (Genetik Olarak Değişime Uğramış Organizmalar) için de yapılması beklenmektedir.

F. YATIRIMLAR

Doha Bakanlar Deklarasyonu'nun 22. Paragrafı Ticaret ve Yatırım Çalışma Grubu'nun üzerinde çalışacağı yedi konu belirlemiştir:

1. Kapsam ve tanım
2. Şeffaflık
3. Ayrımcı olmama
4. Hizmet Ticareti Genel Anlaşması tipi pozitif liste yaklaşımı üzerine kurulu yatırım öncesi taahhütler
5. Kalkınmaya yönelik yükümler
6. İstisnalar ve ödemeler dengesi önlemleri
7. İstişare ve üyeler arasındaki anlaşmazlıkların halli konuları

Performans Kriterleri

Ticaret ve Yatırım Çalışma Grubunun yaptığı toplantılarda bazı üyeler, Doha Deklarasyonu ile belirlenen yedi çalışma konusunun yeterince kapsamlı olmadığı bu konulara ilave olarak örneğin "performans kriterleri" gibi konuların da eklenmesi gerektiğini ve olası bir yatırım anlaşmasının daha iyi anlaşılması ve V. Bakanlar Konferansı'nda daha sağlıklı kararlar alınması için GYÜ'lere teknik eğitim verilmesinin önemini ifade etmişlerdir. "Performans kriterleri" yerel operasyonel performansın ölçümüne yönelik olduğu için konu olarak belirtilmesi doğru olmakla birlikte "kriterler listesi"nin her ülke tarafından anlaşma kapsamı dışında yerel ihtiyaçlara göre belirlenmesi gerekmektedir.

Yatırım Anlaşması

Ticaret ve Yatırım Çalışma Grubu toplantılarında GÜ'ler portföy yatırımlarını da içeren geniş kapsamlı bir anlaşmayı hedeflerken, GYÜ'ler ağırlıklı olarak imalat sektöründeki doğrudan yatırımları içeren dar tanımlı bir anlaşmayı desteklemektedir. Hindistan'ın önderliğindeki bazı GYÜ'ler ile EAGÜ'ler, uzun vadeli yeni yatırımla-

rın, GYÜ'lerin ihtiyaçlarını da dikkate alması kaydıyla müzakerelere konu olabileceğini savunmaktadırlar. Öncelikle, geçici olan ve kısa dönemde geri dönecek olan kısa vadeli sermaye hareketleri daha uzun vadeli sermaye hareketlerinden ayırmak için, Türkiye'deki mevcut tanımlama yeterli değildir. Bundan dolayı uzun vadeli yatırımın tanımı tekrar yapılmalı ve yatırımın bu özelliğini yitirip yitirmediğinin kontrol edilme yöntemi de belirtilmelidir.

Şeffaflık

Yapılan toplantılarda, ülkeler istikrarlı ve güvenilir bir yabancı sermaye ortamı için şeffaflığın önemini vurgulamışlardır. Tartışmalar daha çok şeffaflık hükümlerinin derinliği ve uygulama kapsamı üzerine olmuştur. Ayrıca Hizmet Ticareti Genel Anlaşması'ndaki şeffaflık ile ilgili maddelerin, olası bir çok taraflı yatırım anlaşmasının şeffaflık konusundaki kapsamını belirlemek açısından yararlı olabileceği ortaya çıkan önemli görüşlerden biridir. Bu bağlamda şeffaflık, DTÖ kapsamındaki tüm işlemler için en önemli konu olmalıdır.

Yatırım Hükümlerinde Esneklik

Hindistan önderliğinde bazı ülkeler, ev sahibi ülkeye ulusal çıkarları doğrultusunda "politika esnekliği" tanıyan yatırım hükümlerinin olası anlaşmada yer alması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bazı doğrudan yatırımların ev sahibi ülkenin ekonomisini olumsuz yönde etkilediği şeklinde çıkan araştırma sonuçları ışığında bazı GYÜ'ler, ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli istisnai hükümlerin olası yatırım anlaşmasında bulunması gerektiğini vurgulamışlardır. GYÜ'lerin GÜ'lere göre farklı olan ekonomik ihtiyaçlarından dolayı bu hükümler gereklidir. Türkiye ise, Haziran ayında kabul edilen Doğrudan Yabancı Sermaye Kanunu çerçevesinde "politika esnekliği" tanımını değerlendirmeli ve Türkiye için anlamını açıklığa kavuşturmalıdır.

Anlaşmazlıkların Halli

Dünya Ticaret Örgütü'nün temel organlarından biri olan Anlaşmazlıkların Halli Organı (AHO)'nın olası yatırım anlaşması doğrultusunda çıkacak anlaşmazlıkların halli için uygun bir platform olup olamayacağı hususunda farklı görüşler tartışılmaktadır. AHO kapsamlı ve etkin bir şekilde tanımlanmadığı takdirde anlaşmazlıkların çözümünü uzatacaktır. Yatırımcı ve devlet arasında çıkacak anlaşmazlıkların yukarıda belirtilen şeffaflık ve ayrımcı olmama ilkeleri dahilinde çözülmesi gereklidir.

Pazara Giriş

Pazara giriş konusunda ise ister pozitif ister negatif liste olsun listelerin oluşturulması gerekmektedir. Fakat bu listelerin hangi yöntemler ve nasıl bir katılım ile oluşturulduğu şeffaflık kriteri dahilinde ülkeler tarafından ortaya konulmalıdır. Ayrıca listelerin dinamik olması ve belli sürelerde güncellenmesi gerektiği de anlaşmalara dahil edilmelidir. Bu konuda DTÖ tarafından eğitimler organize edilmeli ve özellikle GYÜ'ler bu eğitimlerden faydalandırılmalıdır.

G. REKABET

Rekabet konusunda bir çok taraflı anlaşmanın imzalanarak "rekabet kurallarının" uluslararası standart haline getirilmesi aynı zamanda tüketicilerin refahını artırmaya yönelik bir adımdır. Mümkün olduğu kadar çok ülkenin ortak bir asgari müşterekte birleşmesi rekabet kurallarına uymayan ülkelerin yarattığı haksız rekabetin de önlenmesini sağlayacaktır.

Rekabet politikası konusunda çok taraflı bir işbirliği anlaşmasının kurallarının belirlenmesi diğer müzakere konularından farklı olarak bu sürece iş çevrelerinin aktif katılımını vazgeçilmez kılmaktadır. Ulusal ve uluslararası ticaret alanında rekabet politikasının ve hukukunun uygulayıcılarını sadece devletler olarak görmek, bu konuda önemli bir rol oynayan iş çevrelerini göz ardı etmek anlamına gelecektir. Rekabet politikasının devletler tarafından uygulanmasının yanı sıra rekabet kültürünün şirketler tarafından özümsemesi de önemlidir. Hükümetler ve iş çevrelerinin mümkün olduğu kadar yakın çalışması kuralların daha çabuk ve etkin bir şekilde benimsenmesini sağlayacaktır. Bu işbirliği uluslararası alanda iş çevrelerinin doğrudan veya dolaylı olarak temsil edildikleri ICC, OECD, ICN gibi kuruluşlar vasıtasıyla, ulusal bazda ise iş çevrelerinin temsil edildiği sivil toplum kuruluşlarının bu sürece aktif katılımı ile gerçekleşebilir.

Rekabet Politikası Konusunda İmzalanacak Çok Taraflı Anlaşmanın İçinde Barındırması Gereken Ana İlkeler

Ayrımcı Olmama

Hükümetlerin benimseyecekleri rekabet kuralları ulusal bazda ayrımcılık içermemelidir. Bu konuda hükümetlerin "ulusal uygulama"yı benimsemeleri büyük önem taşımaktadır. Diğer bir deyişle Rekabet Kanunları yabancı ürün, hizmet, şirket ve kişilere daha ağır şartlar getirmemelidirler. Ancak yabancı firmalara ulusal fir-

malara uygulanandan daha avantajlı şartların sağlanmasının da bir tür ayrımcılık olduğu unutulmamalıdır.

Kuralların ayrımcı olmaması hususunun uygulamaya da yansması gerekmektedir. Rekabet kurallarını hayata geçirecek otoritelerin veya Hükümetlerin özellikle birleşme ve devralmaların kontrolü hususunda yerli firmaları kayırmacı uygulamalara son veren kuralları benimsemeleri gerekmektedir.

Şeffaflık ve Usul Açısından Hakkaniyet

Hükümetler tarafından rekabet politikasının hayata geçirilmesi doğrultusunda kurulacak kurumların bazı temel hakkaniyet prensiplerine uymaları ve uygulamanın herkes açısından belirli bir şeffaflık arz etmesi önemlidir.

Rekabet otoriteleri, piyasadaki rekabetin bozulmasından veya kısıtlanmasından etkilenen veya etkilenebilecek herkesin başvuru yapabilmesini sağlayacak şekilde kurulmalıdırlar. Kurumların aldıkları kararların sebeplerini de şeffaflıkla ortaya koyabilecek şekilde işlem yapmaları gerekmektedir. Rekabet otoritelerinin rekabet kurallarını doğru ve tarafsız bir şekilde uygulamaya geçirebilmeleri için bağımsız bir yapıya sahip olmaları gerekmektedir. Aynı şekilde rekabet otoritelerinin aldığı kararları temyiz edilebilmesini sağlayan hukuki altyapının da öngörülmesi gerekmektedir.

Rekabet otoritesinin, rekabet politikasını en iyi şekilde hayata geçirebilmesi için, gerekli soruşturma yetkilerine sahip olması önem taşımaktadır. Bu yetkilerin paralelinde rekabet otoritesi tarafından toplanacak bilgilerin gizliliği konusundaki kuralların belirlenmesi de gerekmektedir. Piyasadaki aktörlerin haklarının gerektiği gibi korunabilmesi aynı zamanda rekabet otoritesinin karar alma süreçlerinin zamanlamasının iyi tanımlanmış olmasına bağlıdır. Başvuru, soruşturma, karar gibi işlemlerin en geç ne kadar zaman içerisinde sonuçlandırılması gerektiğinin tanımı uygulamanın sağlıklı olabilmesi için şarttır.

"Hard Core" Karteller

Hard Core karteller konusunda Doha zirvesinden bu yana yaşanan en büyük belirsizlik bu terimin tanımı üzerinedir. Bu konuda yeniden bir tanım arayışı içine girilmesi ve herkesin üzerinde uzlaştığı bir tanımın çıkarılması zaman kaybına yol açabilir. Bu sebeple Hard Core karteller konusunda OECD Hard Core Kartellerle Et-

kin Mücadele Konseyi'nin 25 Mart 1998'de aldığı tavsiye nitelikli karardaki tanıma referans yapılması yararlı olabilir¹.

Uluslararası ticaretin serbestleşmesi yönünde Hard Core kartellerle mücadele- nin önemli bir yeri vardır. Genellikle yatay, diğer bir deyişle rakip teşebbüsler ara- sında anlaşmalar şeklinde karşımıza çıkan bu anlaşmalarla mücadele için her ülke- nin mevzuatına geçirmesi gereken asgari bazı prensiplerin belirlenmesi gerekmektedir, örneğin rakip teşebbüsler arası yapılan fiyat belirlemesi veya pazar paylaşımı anlaşmaları gibi.

Uluslararası nitelikte olan Hard Core kartellerle mücadele için işbirliği yapılma- sı gerekmektedir. Bu konuda ulusal rekabet otoritelerinin ülke dışında yürütülecek soruşturmalar konusundaki haklarını ve yapılacak işbirliğinin sınırlarını karşılıklı olarak tanımlayan bir mekanizmanın hayata geçirilmesinde yarar vardır. Bu tür bir mekanizmanın rekabet otoriteleri arasındaki bilgi alışverişinin gizliliği konusunda da kurallar içermesi gerekmektedir.

Gönüllü İşbirliği Yöntemleri

Günümüzde uluslararası ticaret, mesafelerin ve sınırların öneminin giderek azaldığı bir nitelik kazanmıştır. Bu tür bir ticaret ortamında ülkelerin rekabet politi- kası konusunda asgari bir paydada buluşması kadar rekabet kurallarını uygulaya- cak otoriteler arasındaki iletişim ve işbirliği de önemlidir.

Elektronik ticaretin geleneksel ticaret içerisindeki payının artması bazı ürün ve hizmetlerin ticareti konusundaki sınırların neredeyse tamamen ortadan kalkmasına sebep olmaktadır. Bu payın önümüzdeki dönemlerde daha da artacak olması ulus- lararası nitelikte bazı önlemlerin alınmasını da gerektirmektedir.

Soruşturmaların yürütülmesi konusunda rekabet otoritelerinin belirli standartlar doğrultusunda bilgi alışverişinde bulunabilecekleri bir bilgi ağının yaratılması bü-

---

(1) "A hard core cartel is an anti-competitive agreement, anti-competitive concerted practice, or anti-competitive arrangement by competitors to fix prices, make rigged bids (collusive tenders), establish output restrictions or quotas, or share or divide markets by allocating customers, suppliers, territories, or lines of commerce. The hard core cartel category does not include agreements, concerted practices, or arrangements that (i) are reasonably related to the lawful realization of cost-reducing or output-enhancing efficiencies, (ii) are excluded directly or indirectly from the coverage of a Member country' s own law, or (iii) are authorized in accordance with those laws. However, all exclusions and authorizations of what would otherwise be hard core cartels should be transparent and should be reviewed periodically to assess whether they are both necessary and no broader than necessary to achieve their overriding policy objectives."

yük önem taşımaktadır. Uluslararası nitelikteki rekabet ihlalleri ile ilgili yürütülecek soruşturmalar da uluslararası nitelikte olacaktır. Interpol benzeri bir teşkilatlanmanın DTÖ kontrolünde rekabet kurumları arasında oluşturulması bu bilgi alışverişini kolaylaştıracaktır.

Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Rekabet Kurumlarının Güçlendirilmesi

Rekabet politikasının yerleşmesi belirli bir takım kuralların benimsenmesi kadar rekabet kültürünün gelişmesi ile de alakalıdır. Gelişmekte olan ülkelerin kendi rekabet otoritelerini kurabilmeleri için uluslararası alanda işbirliği şarttır. Rekabet politikaları konusunda tecrübeli olan ülkelerin bu tecrübelerini diğer ülkeler ile paylaşabilmeleri için bir işbirliği mekanizması ve örnek asgari prensiplerin yer aldığı örnek metinlerin yaratılması gerekmektedir. Bu konuda yapılacak teknik yardım ve işbirliği konusunda DTÖ'nün kilit bir rol oynaması gerekmektedir.

Rekabet kurallarının benimsenmesinin yanı sıra uygulamadaki kalitenin de ölçülmesi büyük önem taşımaktadır. Ülke rekabet kurallarının ve uygulamalarının DTÖ tarafından belirlenen asgari prensipler ile ne derece uyumlu olduğunun kontrol edilmesi için bir izleme mekanizmasının kurulması uygulamadaki kaliteyi arttıracaktır. Bu alanda yaratılacak veri bankaları ile ülkelerin mevcut rekabet mevzuatlarının ve uygulamalarının gelişiminin daha yakından izlenmesi mümkün olabilir.

Sonuç

Türkiye 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı doğrultusunda zaten rekabet hukuku alanındaki mevzuatını Avrupa Birliği'nin mevzuatı ile uyumlaştırmıştır. 1997 yılında Rekabet Kurumu'nun teşkilatını oluşturması ile başlayan çalışmalar sayesinde günümüzde Türkiye uluslararası standartların oldukça üzerinde bir konumdadır.

Türkiye'de bağımsız niteliğe sahip bir Rekabet Kurumu kurulmuş ve piyasanın rekabet koşullarını regüle etme yönünde çok sayıda mevzuat çıkarılmıştır. Bugüne kadar sağlanan uygulama ve geline nokta yukarıda tanımlanan ve tüm ülkelerin benimsemesi gereken asgari şartların çok ilerisindedir. Dolayısıyla, DTÖ kapsamında imzalanacak bir çok taraflı rekabet işbirliği anlaşması çerçevesinde çitanın mümkün olan en yüksek noktaya konulması bile Türkiye'ye ek bir yük getirmeyecektir. Bu, tam tersine, Türkiye'nin uluslararası pazarlarda rekabet içerisinde olduğu diğer ülkelerin de benzer mükellefiyetler altına girmesine ve uluslararası ticaret açısından mevcut haksız rekabetin ortadan kalkmasına hizmet edecektir.

H. KAMU ALIMLARI

Bu yılın başında yürürlüğe girmiş olan Kamu İhale Kanunu (KİK), Avrupa Birliği'nin ilgili direktifleri ve UNCITRAL Kamu Alımları Model Kanunu ilkeleri baz alınarak oluşturulmuştur. Genel yapısı itibarıyla KİK, yürürlüğe girmesinden önce kamu alımları alanında temel mevzuat olan 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu'ndan daha şeffaf, rekabetçi ve icra edilebilir bir mekanizma oluşturmuştur.

Bununla birlikte, KİK'in Avrupa Birliği direktifleri ve UNCITRAL Model Kanunu gibi iki farklı sistemi birleştirmeye çalıştığı ve bunu yaparken bazı noktaları karanlıkta bıraktığı, bazı noktalarda çelişki içerdiği gözlenmektedir. Çünkü bu iki sistem yapısal farklılıklar göstermektedir ve bu amaçla yabancı katılım ve rekabeti mümkün olduğunca artırmak amacıyla milliyet esasına dayalı ayrımcılık yapılmasını engellemektir.

İki sistem arasındaki temel fark ise, AB direktifleri uluslar üstü bir kamu alımı sistemini koordine etmeyi hedeflerken, Model Kanun'un ulusal bir kamu alım sistemini oluşturmayı hedeflemesidir. Bu çerçevede, direktifler üye devletlerin kamu alımları sisteminin çerçevesini belirlemeye çalışmakta, ve bu çerçevede kalmak kaydıyla ayrıntılı düzenleme yapma hakkını üye devletlere bırakmaktadır. Model Kanun ise kamu alımları sürecinde daha ayrıntılı düzenlemeler yapmaktadır.

Kamu İhale Kanunu'nun uygulamada sorunlar yaratacağı, ikincil mevzuatının hazırlanmasında sorunlar yaşandığı gibi eleştirilerde belli ölçülerde haklılık payı bulunuyorsa da, Kanun'a yöneltilen hiçbir eleştiri, 2886 sayılı Kanun'a dönüş anlamına gelen değişiklikleri haklı göstermeyecektir. Kanunda yapılacak muhtemel bir değişiklikte dikkate alınması gereken hususlar aşağıda sıralanmaktadır:

- Kanunun kapsamı daraltılmamalıdır
- Kamu İhale Kurumu'nun idari ve mali özerkliği muhafaza edilmelidir
- İhale yeterliliği ile ilgili hükümlerde eskiye dönüş anlamına gelecek değişikliklerden kaçınılmalıdır.

Kamu İhale Kanunu ile ilgili güncel olarak belirtilebilecek görüş, Kanun'un mevcut temel ilkeleri ile muhafazasının hayati önem arz ettiğidir.

I. TİCARETİN KOLAYLAŞTIRILMASI

Transit Geçişlerin Serbestleştirilmesi

Gümrük prosedürlerinin ve belgelerinin azaltılması, uyumlaştırılması, ve standardizasyonun sağlanması için GATT 1994 V. maddesinde bazı düzenlemeler yapılmıştır.

Buna göre transitte gereksiz ve külfetli işler gözden geçirilerek kaldırılacak, transit sisteminin önünü açacak düzenlemeler devreye sokulacaktır. Giriş ve çıkışlar elektronik ortamda takip edilebilecek, riskli sevkiyatlar tır takip formu gibi takip edilebilecektir. ATA Karnesi ile transit uygulaması gerçekleştirilecektir. Tek idari belge uygulamasına geçilecektir. Ortak Transit Yönetmeliği uygulanacaktır.

Uluslararası rekabet edebilirlikte yukarıdaki başlıklarda belirlenen standartlara ulaşmak esastır.

İthalat ve İhracat ile İlgili İşlemlerin Basitleştirilmesi, Ücretlerin Yeniden Düzenlenmesi

İthalat ve ihracatla doğrudan ilgisi olmayan, yani vergi, taşıma, depolama, evrak tanzim ve takibi, banka işlem ve ücretleri gibi ücretlerin dışında kalan eş etkili vergilerden, Eğitim Katkı Payı, Özel İşlem Vergisi ile İhracatçılar Birliği ücretleri, kurulması planlanan İthalatçılar Birliği ücretleri, teminat mektubu zorunluluğu ve komisyonları, tercüme ve tasdik ücretleri, zorunlu olmayan kontrol ve gözetim ile TSE ücretleri GATT 94 VIII. maddesine göre kaldırılmalıdır.

Yukarıdaki esaslar gelişme yolundaki ülke esaslarıdır. Türk dış ticaretinin gelişmesi ve rekabet edebilirliği için beyan esası uygulamasına geçilmelidir. .

Dış Ticaret ile İlgili Düzenlemelerin Yayınlanması ve Uygulanması

Dış ticarete mahsus prosedürler pek çok kurum ve kuruluş tarafından ayrı ayrı ve değişik zamanlarda ve uygulama ahengi gözetilmeksizin yayınlanması bunların takibini ve bilgi edinimini zorlaştırmaktadır.

Türkiye, Avrupa Birliği ile yaptığı Gümrük Birliği ile gümrük uygulamalarında otomasyona geçmiş, ancak kayıt işlevinin dışına çıkmamıştır. Zira dış ticaretle ilgili gümrük öncesi beyan esası uygulamasına henüz geçilmediğinden, gümrük idarele-

rinin belge talepleri,kontrolleri, başka kurum ve kuruluşların inceleme ve kontrol uygulamaları basitleştirme ve uyumlaştırmaya engeldir.

Bu çerçevede, dahilde kontrol mekanizması devreye sokularak gümrük uygulamaları öncesi belge ve kontrol işlemleri gümrük uygulaması sonrasına çekilerek performans değerlendirmeleri uygulanmalıdır. Cezaların takibi müeyyideleri, itirazları mükellefler tarafından izlenebilmelidir. Teminat ve taahhütler bunlara göre değerlendirilmelidir.

Ülkemiz ticaretinin büyük bölümünün gelişmiş ülkelerle gerçekleştirildiği dikkate alındığında. Türkiye'nin rekabet edebilirliği gelişmiş ülke standartlarındaki uygulamalara uyum sağlayabildiği takdirde artacaktır

DIŞ İLİŞKİLER KOMİSYONU
Yönetim Kurulu Üyesi ve Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı
Cem Duna

DIŞ TİCARET POLİTİKALARI ÇALIŞMA GRUBU
Başkan
Hasan Bengü

DTÖ ALT ÇALIŞMA GRUBU
Başkan
Asım Barlın

DTÖ Alt Çalışma Grubu Üyeleri	TÜSİAD Genel Sekreterliği Uzmanları
Dr. Alper Alsan	Eda Alidedeoğlu
Hülya Çaylı	Tülay Ayalp
Doç. Dr. Feride Doğaner Gönel	Serkan Ersöz
Y. Doç. Dr. Sevgi İnci	Seda Sevgi
Onur Mutlu	Güneş Tetik
Hülya Özman	Alper Üçok
Murat Peksavaş	Deniz Uyan
Derya Sevinç	
Acar Şensoy	

TÜSİAD Dış İlişkiler Bölümü
Sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı
Hale Hatipoğlu

Raportör
Tuba Pelin Göl